

גיליון מס' 30

מסכת שבת דפים קמ"ב-קמ"ח

ה' - י"א מנחם אב, שבוע פרשת ואתחנן, תש"פ

פתיחת בקבוקים, פחיות וקופסאות שימורים בשבת

(שבת קמו ע"א)

בסוגייתנו דנה הגמרא בנוגע לשבירת חבית בשבת והוצאת האוכל מתוכה. פוסקים בני זמננו דהו בעקבות האמורה בסוגיה ובראשונים בשאלה האם ובאיזה אופן מותר לפתוח בקבוקים וקופסאות שימורים בשבת.

א. שובר אדם את החבית

שבת קמו ע"א

משנה. שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי.
ואין נוקבין מגופה של חבית - דברי רבי יהודה, וחכמים מתירין.

רש"י

שובר אדם חבית - מליאה גרוגרות בסכין או בסיף, לאכול ממנה גרוגרות, דאין במקלקל שום איסור בשבת. ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי - לנוקבה יפה בפתח נאה.
אין נוקבין מגופה - הדבוקה בפה החבית לעשות נקב, אלא נוטל את כולה, אבל כי נקיב לה - מתקן פתחא. וחכמים מתירין - דאין דרך פתח לחבית בכך.

רבנו ניסים, הר"ן, שבת קמו ע"א

מתני' שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרו'. פרש"י ז"ל דאין במקלקל שום איסור שבת ולא נהירא דנהי דכל המקלקלין פטורין [שבת קה ע"ב] איסורא מיהא? איכא אלא היינו טעמא דכיון דבעלמא מקלקל פטור אבל איסור משום צורך שבת שרי לכתחילה.

הרב משה סופר, חתם סופר, שבת קמו ע"א

שובר אדם את החביות, מה שפירש"י אין במקלקל שום איסור בשבת עמ"ש הר"ן ע"ז ועיין תוי"ט. ולפע"ד מודה רש"י אי הוה סתירת הכלים מלאכה דאורייתא כסותר בנין, ורק משום שהוא מקלקל אזי הוה פטור אבל איסור. אבל הכא בסתירת כלים ס"ל לרש"י דאין בנין וסתירה כלל בכלים ואין כאן אלא הקלקול בעצמו ואין בזה שום איסור והוא פשוט וק"ל.

- מדוע ע"פ רש"י מותר לשבור כלי כדי להוציא את המאכל שבו?
- הסבר את קושיית הר"ן על הסברו של רש"י ואת תשובת הר"ן לשאלה.
- הסבר את תשובת החתם סופר לשאלת הר"ן.

הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, הנצי"ב, מרומי שדה שבת קמו ע"א

פירש"י בד"ה שובר כו'. דאין במקלקל שום איסור בשבת, פי' בשבירת כלי. ולא דמי לשאר מקלקלין דהוי מלאכה אלא שמקלקל. אבל בכלי הוי שיטת רש"י שאין בנין וסתירה, ורק תיקוני מנא איסור. אבל במקלקל אין שום מלאכה ושרי. ולא ידעתי מאי הקשו הרשב"א והר"ן על זה:

הרב יחיאל מיכל רבינוביץ, אפיקי ים חלק ב סימן ד - ענף ו

והנה רש"י ז"ל במתני', דשובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות. בדף קמ"ו ע"א, פי' דאין במקלקל שום איסור בשבת. והק' הראשונים ז"ל, הלא איסור מדרבנן יש במקלקל גם כן, ומאי טעמא שרינן הכא לכתחלה? ע"כ פירשו דהטעם משום צורך שבת. עי' בר"ן ורשב"א ז"ל... והנלע"ד ש"ל בשיטת רש"י ז"ל, דסבירא ליה דאין במקלקל איסור מדרבנן, רק אם היה מתקן היה מלאכה גמורה מהתורה, אבל היכא דגם במתקן ליכא חיוב מהתורה, שם לא גזרו כלל במקלקל, ורש"י ז"ל לשיטתו דס"ל, דליכא בנין וסתירה כלל בכלים. עי' בשבת ע"ד ע"ב בתוד"ה חביתא. ובפרט אם נאמר בשי' רש"י ז"ל דס"ל, דסותר לא הוי רק על מנת לבנות. כנראה שיטתו בזה, מהא דפי' בפותח בית הצואר, דהוי משום מכה בפטיש. א"כ הכא בחבית, ליכא כלל גררא דאיסור דאורייתא, כיון דלא הוי סותר על מנת לבנות, באינו מתכוין לעשות כלי, ובפרט דאין בנין וסתירה בכלים. וע"כ הכא במקלקל מותר לגמרי.

- הסבר את תשובתיהם של הנצי"ב ושל האפיקי ים לשיטת רש"י.

חידושי הר"ן (מיוחס לו) שבת קמו ע"א

מתני' שובר אדם את החבית כו'. פי' והוה לי' חבית כקליפי אגוזים ורמונים:

- הסבר ט"פ הר"ן [המיוחס לו] את הנימוק לכך שמותר לשבור החבית?

משנתנו נזכרה גם לעיל בגמרא בשבת.

שבת מח עמ' א-ב

אמר רב יהודה אמר רב: הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת. מתקיף לה רב כהנא: מה בין זו למגופת חבית? אמר ליה רבא: זה - חיבור, וזה - אינו חיבור.

רש"י שם

הפותח בית הצואר - של חלוק לכתחילה. חייב חטאת - דהשתא קמשוי ליה מנא, וחייב משום מכה בפטיש, והיינו גמר מלאכה. מה בין זו למגופת חבית - דתניא בפרק חבית שנשברה (שבת קמו, א): מביא אדם חבית ומתיז את ראשה בסיף, ומניחה לפני האורחים. מגופה - אינה מן החבית עצמו, ואף על פי שדבוקה בו - אינו חשוב חיבור, שהרי לינטל עומדת, אבל הבגד כשנארג - כולו חבור.

משנתנו נזכרה במקום נוסף בגמרא בביצה, ורב אשי העמיד את דין המשנה במצב מסוים:

ביצה לג ע"ב

שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי? - אמר רב אשי: כי תניא ההיא - במוסתקי.

רש"י ביצה שם

כי תניא ההיא - דמותר. במוסתקי - חבית שבורה שמדבקין שבריה בשרף של עץ שקורין שף + שרף העצים, שעושין הימנו זפת... וכיון דרעועה היא - ליכא למגזר בה שלא יתכוון לעשות כלי.

- סכם את פירוש המקרה הדין ונימוק הדין על פי המקורות השונים בגמרא בשבת ובביצה.

ב. פתיחת בקבוקים וקופסאות שימורים בשבת

המקורות שבסוגייתנו שמשו בסיס לדיון ומחלוקת בין אחרוני זמננו בנוגע לפתיחת בקבוקים בשבת (בקבוק יין, בקבוק שמן, משקאות קלים וכד'), וכן בנוגע לפתיחת קופסאות שימורים בשבת.

הרב שלמה זלמן אויערבך, שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן צא

פתיחת פקק הברגה שעל גבי בקבוק בשבת.

ע"ד שאלתנו בענין פקק של פח אשר בפעם הראשונה שפותחים אותו נפרד ממנו חלק התחתון ונשאר כטבעת על צואר הבקבוק. פשוט הדבר שאיסור גמור הוא לפתוח בו לראשונה בשבת, כיון שאף אם היו שוברים את הצלוחית ומוציאים את שברי הזכוכית מהפקק, מ"מ כל זמן שהפקק מחובר לחלק התחתון אינו ראוי כלל לכסות בו בקבוק אחר כזה, ונמצא דלא נעשה פקק אלא ע"י זה שחתך את הטבעת מהפקק וכיון שכן הוי ודאי תיקון כלי, וכמו שאסור לקטום קיסם כדי לחצוץ בו פעם אחת בלבד את שיניו ואח"כ יזרקנו משום תיקון כלי כמבואר בגמרא ובש"ס או"ח סי' שכ"ב כ"ש שאסור לעשות פקק לבקבוק ע"י זה שחותך ממנו מקצת ועי"ז נעשה ראוי להשתמש בו כפקק.

...בנוגע לפקק מסוג השני [דהיינו מכסה אשר עם פתיחתו הוא מתרחב קצת], חושבני דגם בשעה שהוא על הבקבוק יש עליו שם פקק, ואנכי דברתי רק מהסוג השני.

ידעתי שהפקקים מיוצרים תחלה, ורק אח"כ לאחר שמכסים בהם את הבקבוק לוחצים על הפקק בחלקו התחתון על ידי לחץ חזק לצואר הבקבוק, אך נלענ"ד דמיד כשנלחץ בכח ונתקטן ממדתו הקודמת נתבטל ממנו שם פקק כיון שמאז הוא רק "סותם" ובטל אל הכלי ואינו משמש כפקק שראוי גם לכסות וגם לפתוח. ואגיד לו נאמנה שמאד תמה אני על החזון איש באורח חיים סי' נ"א סוף אות י"א שכתב "ולהסיר המגופה הקטנה הנעשה מטס כפוף שסותמין בו את הבקבוקים שדוחקין אותה על זר הבקבוק שסביב פיו - ואף שמסירה במפתח המעוות אותה אין כאן משום סתירת כלי דלא מצינו איסור בשבירת מגופה - ועוד דכיון דלבושה על הבקבוק כבר בטלה מתורת כלי שעומדת לשבירה", ולענ"ד צ"ע דהתינח לענין סתירה אבל איך לא נחית להא דעל ידי זה שמעקם בפתח את המכסה ומרחיבו הרי הוא מתקן אותו מעכשו לכלי שיהא ראוי להשתמש בו כפקק לכסות ולפתוח בו בכל עת שירצה, ומאי שנא מקטימת קיסם שהזכרנו קודם או קוטם עלה של הדס שמבואר במס' שבת קמ"ו ע"ב דמיקרי תיקון כלי עיין שם ברש"י ובראשונים. ומה שנלענ"ד בזה הוא כמו שכתבתי, דכיון שאם ישברו את הצלוחית ויוציאו מתוך הפקק שברי הזכוכית יכולים שפיר בכח חזק לכסות בו בקבוק אחד הדומה לאותו בקבוק אשר ממנו הוסר לכן שפיר יש עליו שם פקק גם בשעה שמכוסה על הבקבוק ודומה ממש לפקק רגיל של עצי גופר, מה שאין כן בפקק של נידון דידן הרי גם אם ישברו את הבקבוק ויוציאו מתוך הפקק את שברי הזכוכית אי אפשר כלל לכסות בו בקבוק אחר הדומה לזה שממנו הוסר, ולכן הן אמנם שיהא ראוי לכסות בו בקבוק אחר אשר צוארו יותר קטן מהצואר של הבקבוק אשר ממנו הוסר, אבל א"כ הרי זה דומה למי שנוטל קיסם שגם עכשיו ראוי לחצוץ בו שינים אלא שהוא קוטמו ומכשירו לחצוץ בו בחורים וסדקים קטנים שבתחלה לא הי' ראוי דודאי אסור. כן נלענ"ד.

• מה היתה הסיבה שהרש"ז אויערבך פסק שאסור לפתוח בקבוק בשבת?

הרב עובדיה יוסף וכן הרב אליעזר וולדינברג חלקו עליו בענין זה.

הרב עובדיה יוסף, שו"ת יחוה דעת חלק ב סימן מב

שאלה: בקבוק מיץ ענבים או טמפו שסגור על ידי מכסה פח שמהודק בצואר הבקבוק, ובעת פתיחתו נפרדת טבעת מחלקו התחתון של המכסה, האם מותר לפותחו בשבת, ואין איסור במעשה הפרדת הטבעת של המכסה משום מקלקל, או שמא יש בזה משום איסור מתקן כלי בשבת, מצד חלקו העליון שיהיה אפשר להשתמש בו כפקק לבקבוק?

תשובה: במשנה (שבת קמו ע"א) שנינו: שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי. ופירש רש"י, שובר אדם חבית בסיף או בסכין מפני שאינו אלא מקלקל, ואין בזה שום איסור. והסבירו הרשב"א והר"ן, שאף על פי שהמקלקל פטור אבל אסור מדרבנן, כאן משום צורך שבת התירו לכתחילה. ובגמרא ביצה (לג:): העמידו משנה זו אליבא דרבי אליעזר במוסתקי, כלומר, בחבית שהיתה שבורה וחזרו ודיבקו שבריה בשרף או בזפת, שמכיון שכלי רעוע הוא, לא גזרו בו שמא יתכוין לעשות כלי, אבל בחבית שלימה לא התירו, שמא יתכוין בשבירתו לעשות לה פתח יפה ונחשב כמתקן כלי. ...נמצא שרוב הפוסקים, ועל צבאם הרי"ף והרמב"ם, סוברים שגם כלי שלם מותר לשבור בשבת כדי ליטול ממנו מאכל או משקה. וקרוב לומר שגם מרן השלחן ערוך, אילו ראה דברי הפוסקים הנ"ל, היה פוסק להקל אפילו שלא במוסתקי. ולפי זה דעת לנבון נקל שמותר לפתוח את הבקבוק בשבת, ואף על פי שהוא מנתק ומפריד בפתיחתו את הטבעת שבשולי המכסה, ושוב לא תצלח למאומה, ונחשב כמקלקל, מכל מקום כיון שאינו מתכוין בזה אלא ליטול המאכל או המשקה, מותר, כדין השובר חבית ליטול ממנה גרוגרות. ובאמת שבפתיחת המכסה והסרתו מהבקבוק, אף שבה יהיה אפשר להשתמש בו כפקק לבקבוק, אינו נחשב כעושה כלי, הואיל וכבר נקרא עליו שם כלי עוד לפני הידוקו בצואר הבקבוק, וגם לאחר שנצמד והתהדק סביב הבקבוק, לא ירד מעליו תורת כלי, שהוא ממשיך לשמש כמכסה לבקבוק שנמצא אליו. וכשפותחו אינו נחשב כמתקן כלי. ...והוא הדין למכסה הפח שעל פי הבקבוק, שהטבעת שבשוליו אינה מחוברת חיבור גמור, אף על פי שמתקיימת לזמן מסויים עד לפתיחת הבקבוק, אין בזה משום סותר, שאין בנין וסתירה בכלים. ואף על פי שבשו"ת צדקה ומשפט (חלק או"ח סימן ב' וג') פסק כדברי הדבר משה הנ"ל לאסור פתיחת הדף שעל פי החבית, שלא התיר התרומת הדשן אלא באופן שלא נעשה לקיום. ע"ש. וכן כתב בשו"ת ויאמר יצחק בליקוטי דינים (הלכות שבת אות כד). ע"ש. מכל מקום בנידון דידן שחיבור הטבעת שבשולי המכסה נעשה מראש באופן שכזה שעם פתיחתו נפרדת וניתקת הטבעת ממנו, אפשר שלכל הדעות יש להתיר. ואמנם ראיתי בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק ו סעיף א, עמוד מו [מהדורה ישנה]) שפסק בשם ידידנו הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך [שליט"א], לאסור לפתוח הבקבוק על ידי הסרת מכסה הפח, שנעשה באופן שעם פתיחתו נפרד חלק מהמכסה, כך שתשאר מעין טבעת על צואר הבקבוק, ומעתה אפשר להשתמש בחלקו העליון של המכסה, כמכסה הברגה רגיל, והרי זה כעושה כלי. ע"ש. אולם לדעתי נראה שיש להתיר מהטעם הנ"ל, שאף לפני הידוק המכסה במכונה בצואר הבקבוק היה עליו תורת כלי, וגם בהיותו משמש מכסה לבקבוק בעודו מלא, יש עליו תורת כלי, ואם כן אין כאן תיקון כלי כלל. ועוד, שבהסרת המכסה אינו מתכוין כלל לתקן כלי, אלא לפתוח הבקבוק, ואין לאסור בזה משום פסיק רישיה, וכמו שכתב המגיד משנה על הרמב"ם (בפרק י"ב מהלכות שבת הלכה ב), שבדין תיקון כלי, כל שאינו מתכוין אין לאוסרו משום פסיק רישיה ולא ימות, שכל שנעשה בלא כוונה אין כאן משום מתקן כלי. וכן הובא להלכה בבית יוסף ובמגן אברהם (סימן שיח), וכן כתב בשו"ת הרדב"ז

(בלשונות הרמב"ם סימן קמט) בדין גוזז. וכן כתבו הגאון רבי יהודה עייאש בספר לחם יהודה (דף כו ע"א), בשם מהר"ח אבולעפייא, והגאון רבי יהונתן אייבשיץ בחידושיו להלכות שבת (סימן שיט, במגן אברהם ס"ק יא), והחתם סופר על סוגיות (בסוגיא דמצרף עמוד יא), והשואל ומשיב תליתאה (חלק ג' סימן ג'), ועוד הרבה אחרונים. והוא הדין בנידון שלנו, שמכיון שאין כוונת הפותח את הבקבוק אלא לצורך המשקה שבתוכו, ולא לעשות כלי, אין לאסור כלל בזה משום תיקון כלי. וכן פסק להקל הרה"ג רבי יהושע מנחם אהרנברג בשו"ת דבר יהושע חלק ב' (סימן מה), על פי דברי הרב המגיד הנ"ל. ומכל שכן לפי מה שביארנו שיש על המכסה שעל הבקבוק תורת כלי, גם בהיותו על פי הבקבוק, שאין כאן משום איסור תיקון כלי כלל. ואמנם טוב להזהר ממדת חסידות לפתוח הבקבוק מערב שבת, כי מהיות טוב אל תקרי רע. אולם במקרה שלא הספיקו לפותחו מערב שבת, מותר לפותחו בשבת.

הרב אליעזר ולדנברג, שו"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן מה

נשאלתי אם מותר לפתוח בתחילה בשבת בקבוק יין אשר מכסה הפח שלו עשוי בצורה כזאת שבשעת פתיחתו הראשונה ע"י סיבוב יד נפרד חלק קטן ממנו מעין טבעת אשר מהודק בצואר הבקבוק, אם אין בזה משום סותר כלי, או משום בונה כלי בהיות וע"כ נהיה מכסה זה מוכשר לשמש כמכסה הברגה לכל בקבוק שהוא.

(א) והנה לפי דעתי ישנו שם כלי על המכסה הזה הן בעודנו על הבקבוק בשלימותו והן כאשר מסירים טבעת החיבור ממנו, כי מתחילת עשייתו הוא מסודר בכוונה תחילה ומחושבת בצורה כזאת שיהדק בצואר הבקבוק בחלקו התחתון כדי שיחובר ע"כ לבקבוק לפני ההשתמשות בו ובקבוק היין יהא משומר על ידו היטב, וכמו"כ שבשעת צורך ההשתמשות בו יוסר בשבירה קלה ע"י סיבוב יד החלק העראי של המכסה וישאר או יפרד ממנו רק חלקו התחתון כמעין טבעת כדי שע"כ יוכל המכסה להמשיך לשמש בתפקידו כפקק לבקבוק, וממילא יוכל לשמש בצורה כזאת כמכסה - הברגה גם לבקבוקים אחרים, ואם כן אין לדעתי ע"י שבירה קלה זאת של הפרדת צורת טבעת מהחלק התחתון של המכסה לא משום שבירת כלי ולא משום עשיית כלי אלא הרי זה כעין מסיר מונע לפתיחת הבקבוק בלבד, ויש על כן לומר שדומה הדבר למעין מה שנפסק בשו"ע או"ח סי' שי"ד סעי' ח', דחותלות של תמרים וגרוגרות מותר לחתוך אפילו גופן של חותלות מפני שכל זה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם דהמג"א בס"ק י"ג מסביר זאת, מפני דלא כלים גמורים הם דאינם עושים אלא שיתבשלו התמרים בתוכם, ובשו"ע הגרש"ז ז"ל בסעי' י"ח מוסיף הסבר, מפני שבנין כלים אלו העשויים מכפות תמרים הוא בנין גרוע שאינו עשוי להתקיים הרבה ע"ש, וה"נ יש להסביר כן איפוא ג"כ בנידוננו בדומה לזה, והוא שחיבור חלק תחתון זה שהוא מעין טבעת אל המכסה וכן הידוקו לצואר הבקבוק הוא חיבור גרוע ועשוי מראש בצורה כזאת שיוכלו להפרידו בכל עת מהמכסה בצורה קלה ומבלי להזקק אפילו לכל מכשיר שהוא כי אם על ידי סיבוב יד. ולכן הסרת והפרדת טבעת זאת מחלקו התחתון של המכסה ושחרור הבקבוק מדבקתו וחיבורו למכסה איננו גם כן כי אם כמי ששובר אגוזים ושקדים כדי ליטול האוכל שבהם שמותר, דהמסיר המכסה כנז' הא כל כוונתו בשעת ההסרה הוא רק בשביל המשקה שבתוכו, דשום אדם איננו פותח בקבוק יין כנז' בשביל שיהיה לו פקק - הברגה לבקבוק אחר.

(ו) מכל הלין שנתבאר נראה דמותר לפתוח בשבת בתחילה בקבוק יין של מעין שאלתנו. גם ידידי הראש"ל הרה"ר הגר"ע יוסף שליט"א פרסם וחווה דעתו בזה בכחא דהיתרא.

(ז) ולבסוף לא אמנע מלהאיר גם זאת, שאפילו למי שרוצה להחמיר על עצמו בזה ולחוש משום תיקון כלי, מכל מקום הא אין הדרך סגורה לגמרי בזה, דהא יכול לפתוח ולהסיר את המכסה בצורה פרימיטיבית באופן שהמכסה תיעוות ותתקלקל ולא תוכל לשמש יותר לפקק ולמכסה, ובכל אופן שהוא לראות להשליך את המכסה מיד החוצה, ודלא כאלו המורים ובאים בהחלטיות שמי שלא פתח בקבוק כזה מע"ש אין לו עצה לפתחו ושצריך לחפש ולשאול יין מאיש אחר, אלא יכול בפשיטות לפתוח בצורה ובאופן הנז'.

- הסבר את נימוקיהם של הרב עובדיה יוסף והרב אליעזר וולדינברג שהתירו לפתוח בקבוקים וקופסאות שימורים בשבת.

הרב שלמה זלמן אויערבך התיר לפתוח פחית שתיה בשבת. התשובה מתייחסת למה שהיה מקובל בעבר כשהלשונית היתה מתנתקת לגמרי מהפחית בעת הפתיחה.

הרב שלמה זלמן אויערבך, שו"ת מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סימן לב

ג. הסרת לשונית מפחית שתיה. ח' טבת תשנ"ג

נראה דאף שמלאכת מחתך היא אפילו כשהכלי הוא רק לפעם אחת בלבד כמו קוטם קיסם לחצוץ בו שיניו וזורקו מיד, מ"מ בנד"ד אף שהשותה ודאי נהנה מאד מהסרת הלשונית והשתיה דרך אותו חלל, אפי"ה נלענ"ד דכמו שמותר לשבור חבית מוסתקי ולהוציא את הגרוגרות משום דחשיב כשובר אגוז כמבואר בש"ע סי' שי"ד ועיין גם בס' שביתת השבת (י"ב ע"ב) משום דהכל בטיל להאוכלין והמשקין שבתוכם, ומטעם זה גם מותר לקרוע את העור שעל פי הנוד וכן לענין בגד עי"ש, וה"נ גם כאן אע"ג שאינו מוציא את המשקה כמו בגרוגרות אלא שותה ממש דרך שם, מ"מ לגבי הפחית הרי חשיב כמקלקל בכך כיון שנזרקת מיד לאחר השתיה, ומותר שפיר לעשות בה נקב בשבת ולשתות מהחלל, ולכן כמו שגם מותר לבחור ולעשות הנקב בכל מקום שרוצה וטוב לו יותר לשתות משם, כך גם בנוגע ללשונית שהכל ערוך ומתוקן טוב ויפה מלפני השבת ע"י לשונית מקום אשר נוח מאד לעשות שם חלל ולשתות דרך שם ללא שום טורח וסבל וא"כ למה נצריך אותו לעשות נקב במקום אחר, וכי אסור ליהנות מזה שיגעו וטרחו בערב שבת למקום טוב ונוח. [ואע"פ שעשוי בצורה מיוחדת כדי שבעת השתיה יכנס אויר לפחות ויצא המשקה בנקל אין זה כפתח העשוי להכניס ולהוציא].

[מסופקני בכה"ג שעושה ממש כלי בשבת כמו תולש נייר טואלט מגליל שמסומן בנקבים קטנים שערור ומתוקן יפה מלפני השבת במדה נכונה ומדויקת והתולש משם אינו מודד כלל (מלבד איסור קורע) וללא טורח גדול הכל טוב ומדויק אף שהגמר הוא ע"י האדם ואינו דומה כלל לקוטם קיסם שכל הטורח נעשה בשבת, ולכאורה מסתבר דאין זה חשיב כמחתך, וכ"ש כאן שמותר לקלקל ולעשות נקב]. ואף שבגרוגרות אסור לעשות פתח יפה, היינו משום דחשיב משום כך כעושה כלי להשתמש גם אח"כ, משא"כ בנד"ד הרי אינו טורח כלל בהסרתה וגם הכל יודעים שהפחיות נזרקות מיד לאשפה, ולכן מסתבר דבזה שמסיר הלשונית חשיב רק כעושה נקב רגיל ולא כמחתך ועושה כלי כקוטם קיסם לחצוץ בו שיניו או כעושה פתח יפה בחבית מוסתקי.

וכאמור דעתנו, דמעיקרא דדינא מותר בכלל לפתוח בקבוק כזה בשבת, ואך מהיות טוב ישליך את המכסה הזה עם פתיחתו, ואין להאריך יותר.

- מה הסיבה שמותר לפתוח לשונית של פחית שתיה בשבת?

הלכה לפעשה

הרב יהושע נויברט, שמירת שבת כהלכתה פרק ט הקדמה - אות ג

פתיחת קופסאות, בקבוקים וכדו' בשבת וביו"ט

א. לכתחילה ראוי ונכון לפתוח מבעוד יום את כל המיכלים החתומים, שבתכולתם ירצה להשתמש בשבת וביו"ט, ובכלל זה קופסאות קרטון שבהן משקה, קופסאות שימורים, ובקבוקים שהמכסה שלהם מתפרק בחלקו התחתון עם פתיחתו הראשונה ונעשה על ידי כך ראוי לשימוש חוזר, כי דינים שונים בענין זה, וכפי שיבואר להלן.

ב. קופסאות, שקים ואריזות קרטון אשר רגילים להשתמש בהם שימוש חוזר אחרי פתיחתם והוצאת תכולתם אסור לפותחם בשבת וביו"ט, אפילו אם הוא עצמו אין בדעתו להשתמש בהם עוד שימוש נוסף, שהרי על - ידי פתיחתם הם נעשים כלי. ואין היתר לפתוח את הקופסה או את השק אלא אם - כן יקלקלם תחילה ויעביר את התכולה לכלי אחר, וכדלהלן סוף סעיף ג.

ג. גם קופסאות ושקיות אשר בדרך כלל אין רגילים להשתמש בהן שימוש חוזר אחרי פתיחתן והוצאת תכולתן, אין לפותחן בשבת וביו"ט, מכיון שקיימת אפשרות לשמור בהן את התכולה עם פתיחתן, ואין לפותחן אפילו אם יריק את התכולה מיד עם פתיחתן.

ולכן אין לפתוח קופסת שימורים (וראה להלן סעיף יט), קופסת קרטון המכילה משקין (כמו של חלב או מיץ), חבילת מצות(ח), שקית נייר שסגורה על ידי הדבקה (כגון שקית סוכר), שקית מחומר פלסטי ששפתותיה מחוברות על ידי הדבקה או על ידי חום או על ידי תיפור לחץ(ט), כגון שקית חלב, וכדו'. אולם יש שמקילים לפתוח קופסאות, פחיות משקה, שקיות ואריזות כאלה שאין רגילים להשתמש בהן שימוש חוזר, אם אמנם אין בדעתו להשתמש בהן שימוש חוזר אחרי הוצאת תוכנן, והוא פותח אותן בצורה כזאת שאין מתכוון לעשות פתח יפה לשימוש. ואם בדעתו להשתמש בהן שימוש חוזר - אסור לפותחן גם לדעת המקילים האלה.

וגם לדעת האוסרים הנ"ל, אם ניקב את הקופסה או קרע את השקית או את הקופסה או את החבילה בצדה או בתחתיתה עובר לפתיחתה, כך שלא תהיה עוד ראויה לשימוש בתור כלי - לית לן בה, גם מותר לפתוח חלק ממכסה הקופסה, אם בשעת פתיחתה מיד מעקם את המכסה ומוציא את תוכנה.

ד. שקיות אשר רגילים להריק את תכולתן מיד עם פתיחתן, כמו שקיות קטנות של סוכר (בבתי מלון וכדו') ואריזות שונות של ממתקים וכדו', מותר לפותחן בשבת וביו"ט, ויקפיד לפותחן שלא במקום האותיות, וכדלהלן סעיף יג, ואף מותר לחתוך אותן במקום המיוחד לכך.

ה. בשעת פתיחת פחית או קופסת קרטון וכן פחית שמן או קופסת משקה, אסור לכוון לנקב פתח יפה כדי להוציא מתכולתה דרך הנקב, שהרי אסור לעשות נקב כלשהו בכלים, אם נקב זה עומד להשתמש בו.

ו. וכן אסור לנקב בנקב יפה את המכסה של קופסת אבקת דייסה לתינוקות או קופסת חול לניקוי וכדו', ואף אם מנקב אותו במקום המסומן לכך. אבל מותר לפתוח את המדבקה שהודבקה על גבי פתח של קופסאות, וכדלהלן סעיף יב.

ז. וכן אסור לגזור את פי הפיטמה של בקבוק עשוי מחומר פלאסטי, כגון במיכלים לתכשירי ניקוי למיניהם, אבל מותר לנקב או לקרוע את הבקבוק בצדו או בתחתיתו.

ח. קופסה או עטיפה של מגבוני נייר (טישו) או נייר טואלט חתוך ומקופל, לא יחתוך בהן פתח לפי הסימונים שבה (פרפורציה) על מנת להוציא דרכו את הנייר, אלא יקרע את הקופסה או את האריזה כך שלא תהיה עוד ראויה לשימוש.

ט. שקית או אריזה הסגורות בסיכות מהדק, מותר להסיר את הסיכות כדי לפתוח אותם.
י. לדעת המקילין לעיל בסעיף ג, קופסת קרטון שקצותיה מודבקות (ואינה עומדת לשימוש חוזר), או קופסה שעטופה בנייר והוא מודבק, מותר לפותחן גם אותן(לח), והוא שימלא אחרי התנאים המפורטים להלן בסעיף יג.

יא. מותר לפתוח מכסה ניילון או אלומיניום הדבוק בראש גביע מאכל, כגון גביע לבן, גבינה או סלט, ואף מותר להפריד בין שני גביעי לבן המחוברים יחדיו, ובלבד שיקפיד שלא יקרע אותיות או ציורים. יב. וכן מותר לקרוע את נייר העטיפה של שוקולד וכדו', את כיסוי הפלאסטיק המכסה את פקק הבקבוק, וגם את הנייר או האלומיניום המהווה את המכסה הפנימי של קופסת קפה נמס וכדו', ובלבד שיקפיד על קיום התנאים שבסעיף הבא.

יג. והרי התנאים שבהם מותר לעשות את הנ"ל:

(א) כשיקרע את נייר העטיפה, יקרע את הנייר דרך קלקול(מו), שלא יקפיד לקרוע באופן שהנייר יוכל לשמש למטרה כלשהי, ואף לא חלק ממנו (כמו תוי פרסים שמהוים חלק מנייר העטיפה), ואין כל הבדל לענין זה בין קריעת הנייר עצמו, ולבין הפרדה בין שני ניירות או שני חלקי קרטונים הדבוקים זה בזה.

(ב) לא יקרע אותיות או ציורים.

הרב יצחק יוסף, ילקוט יוסף סימן שיד

יט. בקבוק מיץ ענבים או טמפו שסגור על ידי מכסה פח או פלסטיק שמהודק בצואר הבקבוק, ובעת פתיחתו נפרדת טבעת מהחלק התחתון של המכסה, מותר לפותחו בשבת, ואין איסור במעשה הפרדת הטבעת של המכסה משום מקלקל שהוא אסור מדרבנן, וגם אין איסור משום מתקן כלי, מצד החלק העליון שבכך יהא אפשר להשתמש בו כפקק לבקבוק. והמחמיר ממדת חסידות לפתוח את הבקבוק ולהפריד את הטבעת מהמכסה מערב-שבת, תבוא עליו ברכה.

כ. גם אם מודפסים אותיות על הפקק וכשפותחו נקרעות האותיות, אף-על-פי-כן מותר לפתוח פקק זה בשבת, ואין לחוש בזה משום מוחק. וכן מותר לקרוע את נייר הפלסטיק שכרוך סביב הפקק של בקבוקי היין. אך ממדת חסידות טוב לקרוע ולפתוח הבקבוק מערב-שבת.

כא. שקיות חלב, וכן חבילות מזון סגורות ועטופות בנייר, מותר לקרוע את השקית או את הנייר בשבת כדי ליקח משם את המזון, ובפרט אם עושה כן דרך השחתה וקלקול.

כב. לפיכך, מה שיש נוהגים שכאשר יש שמחה בבית הכנסת מכינים שקיות עם ממתקים ומחלקים אותם לילדים, וקושרים חוט בראש השקית, מותר לקרוע את השקיות לצורך דברי המאכל שבשקית.

כג. וכן מותר לקרוע בשבת את הנייר העוטף את המצות כדי ליקח משם מצה, או לקרוע נייר העוטף את הוופל, או הגלידה, או שקית משקה וכל כיוצא באלו. ובפרט אם קורע דרך השחתה וקלקול. ואף על פי שכל המקלקלים בשבת פטורים אבל אסורים, משום צורך אוכל דשבת לא אסרו.

כד. מעיקר הדין מותר לפתוח בשבת קופסאות שימורים של מצרכי מזון שונים [לצורך סעודות שבת, ואפילו על ידי פותחן המיוחד לכך, כדין חותלות של תמרים, שמותר לשבר ולחתוך אותן לצורך

אכילת התמרים שבהן. כיון שאינו עשוי לשימוש חוזר. ומכל מקום אם אפשר לפותחן מערב-שבת, או לעשות חור גם מלמטה, טוב ונכון לעשות כן.

כה. פחית שתיה שיש בראשה כמין טבעת שעל-ידי משיכתה נעשה בפחית כמין פתח לשתייה, מעיקר הדין מותר לפותחה בשבת, שמאחר ואין דרך לשמור את הפחית לאחר שהתרוקנה, אין בפתחתה איסור "מתקן מנא". ומכל מקום טוב ונכון להחמיר שלא לפותחה לגמרי.

אמונה

מדרש הגדול דברים פרשת ואתחנן פרק ה פסוק יב

"שמור את יום השבת לקדשו". מלמד שהשבתות נקראו קדושים. במה את מקדשו, במאכל מתוקן לשבת, וביין מבושם ובכלים נאים. אמר ר' שמלאי זכרהו עד שלא יבוא, ושמריהו משיבוא. הא כיצד, אם נזדמן לך חפץ טוב ואפלו מאחד בשבת התקינו לשבת, כלי חדש התקינו לשבת.

הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, הנצי"ב, העמק דבר דברים פרשת ואתחנן פרק ה פסוק יב

עיקר פשט המקרא נראה דכמו דתניא במכילתא יתרו והובא בפרש"י שם זכור את יום השבת תהא זוכרו מאחד בשבת שאם יתמנה לך מנה יפה תהא מתקנו לשם שבת, הכא נמי "שמור את יום השבת", משמעו כך שיהי' נזהר מאחד בשבת שלא יהי' נצרך לחלל שבת אם לא יהיה לו מה לאכול ויהא מסוכן, [וזה אסור אפילו מיום הראשון בשבוע למש"כ המג"א סי' רמ"ח ס"ק י"ד, וכ"כ מהריב"ל ס"ב, והכי מוכח דעת הרי"ף מדכתב אפילו לענין ביטול עונג שבת, דלהכי שרי לפרוש ביום א' משום דלא בטל מעונג שבת, מבואר הא אם יהא בטל עונג שבת היה אסור, ומכש"כ אם יהא צריך לחלל שבת], ומזכור נפקא לן להקדים להכין לעונג שבת(א), ומשמור נפקא לן להקדים להכין שלא יהא מוכרח לחלל שבת, [וכש"כ לש"ס דילן בפסחים דף ק"ו דנפקא לן מזכור קידוש שבת, ולא כהמכילתא דס"ל קידוש היום מלקדשו הוא דנפ"ל כמש"כ בהע"ש בסי' נ"ד בס"ד], וע"ז כתיב "כאשר צוך ה' אליהך", הכנה זו לא יהא כדי שיהא לו מה לאכול בריוח בשבת, אלא משום שהקב"ה הזהיר ע"ז, ועוד יבואר לפנינו עיקר ההקפד במה שהוא עושה הכנה זו למצוה.

הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק, משך חכמה דברים פרשת ואתחנן פרק ה פסוק יב

(יב) שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אליך. הענין, דהרמב"ן כתב דעיקר השבותין בשבת הוי דבר תורה, שאם לא כן יצא כל היום בטורח מלאכותיו המותרות, כמו משא ומתן וסדור הסחורות. רק התורה מסרה פירושן לחכמים. יעויין בפירושו לתורה, והריטב"א קלסה. והנה טעם השבת יש בו הודעת החידוש שהשי"ת ברא העולם יש מאין, וזהו עדות שמעידים שהוא ברא העולם. ויש טעם פרטי, כדי שיתיחד יום אחד שינוחו ממלאכתם ויפנו לבבם לדעת דרכי ה' והנהגתו, וילמדו תורה ולא יתגשמו בהויות העולם ומסיבותיו. ומצאנו בירושלמי שבת (פרק טו הלכה ג בגמרא) "לא ניתנו שבתות (וימים טובים) אלא לעסוק (בהם) בדברי תורה", וזה כהוראה השניה. "ולא ניתנו שבתות אלא לאכילה ושתייה" - זה מורה שיעיד על החידוש שהשי"ת יצר וברא מאין. וכיון שחידש העולם, תו כל המופתים כאין נגד החידוש, ומי שיצר העולם ימציא פרנסתו, ויאכל וישתה ועליו לשלם, ולא ידאג ליום מחר. והנה

במדבר, שהיו כל ישראל אוכלי מן, והיו פנויים מעסק עבודה שדה וכרם, והיו לומדים כל היום תורת ה' עם כל פרטי ההלכות - וכמו שאמרו בספרי כדי שיתבללו דברי תורה בגופן, ולא ניתנו דברי תורה אלא לאוכלי מן [מכילתא בשלח], אם כן לא היה שייך הטעם השני כדי שיעסקו בדברי תורה, רק היה טעם עדות על החידוש. לכן המלאכות שאסורין מדברי תורה היו אסורין, אבל לא השבותין. אבל כיון שנכנסו לארץ, והיו עוסקין בעבודת שדה וכרם ובבנין עירות בעבר הירדן ובמלחמות, היה להם השבת ליום קרוא מקרא קודש לקדשהו בתורת ה' כל היום. ואם השבותין יהיו מותרין, הלא יצאו כל היום במלאכות המותרות ובטורח מרובה - ותורתן אימתי נעשית?! רמזה התורה "שמור את יום השבת לקדשו", ד"שמור" נאמר על הסייג והגדר שיעשו החכמים במצוות, כמו שדרשו בפרק ב' דיבמות (כא, א) "ושמרתם" על הסייגים. וזה שיעשו סייגים בדבריהם השבותים "לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך", שלא יפרצו במצות שבת כדי שיהא היום פנוי ממלאכה. ולכן לא זכר כאן את החידוש כמו שזכר בדברות הראשונים, רק אמר (פסוק טו) "כי עבד היית בארץ מצרים וכו' על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת", שתזכור שקבלת עבודתו יתברך ויראתו והחלפת יראת ועבדות ה' היוצר הבורא תמורת עבדות לעבדים. והגם כי 'זכור ושמור בדבור אחד נאמרו' (ראש השנה כז, א), מכל מקום הסידור בא לכוונה שכתבנו כי הדבור היה כפי התכלית האמיתי שכתבנו במקום אחר, כי הנהגה של המדבר לא היה הכוונה בהשגחה.